

THE ROLE OF SOCIOCULTURAL FACTORS IN SHAPING THE LANGUAGE OF FUTURE TEACHERS BY MEANS OF PROFESSIONAL COMMUNICATION

V.M. Makhinov

The article considers the problem of determining the role of sociocultural factors in shaping the language of future teachers by means of professional communication. Theoretically substantiated the role and importance of professional communication when learning a foreign language as a system of knowledge, abilities and skills, contributing to the development of socio-cultural competence of students, the formation of a worldview, morality, and behavior, are prepared for life in a multicultural society.

Key words: *socio-cultural factors, linguistic personality, professional communication, socio-cultural component of the training content, mipramine the nature of the educational process, communicative competence, intercultural communication.*

Махінов В.М. – доктор педагогічних наук, професор Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова, м. Київ.

УДК 37.037.378.18

ЛЮБОВ ТА ДУХОВНІСТЬ ЯК ВИЗНАЧАЛЬНІ КАТЕГОРІЇ ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ МОЛОДІ

В.І. Мірошніченко

У статті здійснено аналіз понять «любов» та «духовність» як визначальних категорій патріотичного виховання молоді на підставі джерел, що належать до різних культур та різних підходів до розуміння проблеми патріотичного виховання. Автор зазначає, що патріотизм є однією з ознак духовно розвиненої людини. Починається патріотизм з любові – до матері, до землі, до Батьківщини. Лише на духовних засадах можливим є патріотичне виховання, і лише через велику любов.

Ключові слова: *любов, духовність, патріотизм, патріотичне виховання, культура.*

Постановка проблеми у загальному вигляді. «Як немає людини без самолюбства, так немає людини без любові до батьківщини, і ця любов дає вихованню надійний ключ до серця людини і могутню опору для боротьби з її поганими природними, особистими, сімейними і родовими нахилами...» – писав великий український діяч К. Ушинський [1].

Патріотичне виховання є цілеспрямованим процесом формування в особистості любові до своєї землі, народу, вивчення історії, культури, традицій, звичаїв і обрядів українського народу, вироблення та утвердження патріотичних переконань, почуття відповідальності за долю країни і готовності служити її інтересам, утверджувати державність, примножувати матеріальні і духовні багатства, славу і гідність свого народу. Воно спрямоване на формування патріотів, для яких найбільшою цінністю є національна рівність, добробут всієї нації, розвиток її духовної і матеріальної культури.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано вирішення даної проблеми та на які опирається автор. На основі аналізу наукової літератури науковці визначають основні підходи до вивчення проблеми патріотичного виховання, до яких належать: особистісний (І. Бех, Т. Гавлітіна, І. Колодій, Б. Мисак), культурологічний (М. Качур, Є. Зеленов, Г. Філіпчук, Г. Шевченко), історичний (О. Даценко, О. Кириченко, А. Науменко, Д. Сидорук), народознавчий і людинознавчий (В. Сухомлинський, К. Ушинський), підходи до патріотичного виховання як складової громадянського

виховання (П. Вербицька, О. Кошоп, Н. Мойсеюк, К. Чорна), етнопедагогічний (Ю. Красильник, М. Стельмахович, Б. Ступарик), комплексний (П. Онищук), діяльнісний (П. Вербицька, І. Зверева). Кожний із зазначених підходів викликає значний інтерес для нашого дослідження, оскільки акцентує увагу на окремих аспектах проблеми патріотичного виховання молоді, у тому числі на з'ясуванні її тезауруса та специфічних шляхах удосконалення освітнього процесу.

Використання термінологічного методу дозволило виявити, що серед основних базових категорій патріотичного виховання (разом з таким поняттями, як патріотизм, патріот, народ, нація, етнос, обов'язок, відповідальність, світогляд, героїзм, гуманізм, історична пам'ять, патріотичне мислення, рідна мова, сім'я, родина, звичай, традиція, ідея, культура, гідність, громадянське суспільство, толерантність у міжнародних відносинах тощо) значну роль відіграють поняття «любов» та «духовність».

Метою статті є аналіз понять «любов» та «духовність» як визначальних категорій патріотичного виховання молоді.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сутність патріотичного виховання молодих людей полягає у поглибленні їх патріотичних знань, розвитку патріотичних переконань, здійсненні патріотичної діяльності, яка відповідає як вимогам суспільства, так і завданням їх професійної діяльності, підготовці їх до виконання функцій захисника Батьківщини, формуванні готовності служити своїй державі і підносити її міжнародний авторитет, виховувати громадянську гідність, чесність, духовність, любов до Батьківщини.

У педагогічному словнику М. Ярмаченко визначає поняття «патріотизм» як «суспільний і моральний принцип, що характеризує ставлення людей до своєї країни, яке виявляється в певних діях і складному комплексі суспільних почуттів, що звичайно називається любов'ю до Батьківщини» [2, с. 356].

Кожне покоління по-своєму проходить школу патріотизму. Нині межі патріотизму незмірно розширилися. У наші дні патріотизм передбачає здатність відстоювати суверенітет своєї держави, її територіальну цілісність, служити на благо українського народу. Сучасні дослідження патріотизму охоплюють реалії суспільного життя в незалежній Україні. Саме тому сьогодні патріотизм має нове тлумачення. Патріотизм – одна зі складових морального, культурного, духовного виховання, що входить у процес формування відчуттів, поглядів, переконань, світогляду. Патріотизм визначає якості людини і мобілізує її на подвиг в ім'я народу. Патріотизм зміцнює такі якості особистості, як почуття обов'язку і відповідальності перед народом і державою, нетерпимість до всього негативного, непримиренність до несправедливості [3–5].

Отже, поняття «патріотизм» визначає любов до свого народу і його традицій, до рідної природи, рідного краю, мови, культури і звичаїв свого народу. Він виявляється в гордості за успіхи свого народу в галузі науки, техніки, виробництва, у культурі, шанобливому ставленні до атрибутів своєї держави, її законів.

Справедливим є твердження Г. Шевченко та С. Рашидової, що не існує однозначного визначення поняття «патріотизм»: це «моральна якість», «моральне почуття», «суспільний і моральний принцип», «вище морально-політичне почуття, що виражає любов до своєї

Батьківщини, до свого народу», складова духовної культури [6, с. 19].

Патріотизм, на нашу думку, – це сукупність моральних принципів, які характеризують ставлення людини до своєї землі, мови, історії та культури і мобілізують її на працю та служіння в ім'я народу, єдності своєї держави, збереження народних надбань тощо. Ці ставлення виявляються у комплексі суспільних почуттів, поглядів, переконань, способів дій та вчинків, що загалом називається любов'ю до Батьківщини. Патріотизм відображає цінний досвід, який накопичувався суспільством тисячоліттями.

Учені-педагоги В. Гарнійчук, В. Коваль, П. Якобсон вважають, що патріотизм – це почуття; Ф. Корольов розглядає патріотизм як моральний принцип; М. Качур, А. Макаренко, П. Онищук переконують, що це якість особистості.

Дослідниця Т. Ільїна [7] вважає патріотизм одночасно моральним принципом, почуттям і якістю особистості. Виходячи з цього, Т. Анікіна припускає, що патріотичні почуття включають стійке ставлення – переживання – до таких об'єктів, як рідне селище, місто, країна; основу патріотизму як соціально-морального принципу складає його інтелектуальна сторона; у патріотизмі як у моральній якості особистості виступають як єдине ціле емоційно-почуттєвий, інтелектуальний та діяльнісний компоненти, причому останній з них відіграє провідну роль [8, с. 15–16]. На думку дослідниці, патріотизм на рівні буття – це складна інтегративна якість особистості, яка складається з емоційно-почуттєвого, інтелектуального та діяльнісного компонентів. Звідси випливає, що процес формування патріотизму включає в

себе комплекс знань про Батьківщину, почуття любові до неї та активну діяльність, спрямовану на її процвітання. Патріотизм вимагає одночасного впливу на емоційно-почуттєву, інтелектуальну та діяльнiсну його сторони. Для того щоб своєю діяльністю здійснювати волю нації, не досить лише одного бажання чи переконання. Необхідно мати ще відповідні знання й уміння, а також вимогливе, критичне ставлення до власних патріотичних знань та умінь. Батьки, педагоги, школа, вищий навчальний заклад, держава повинні сприяти формуванню цих характеристик. Виховання патріотизму є обов'язком перед народом.

Аналіз сутності патріотичного виховання доводить, що як би широко воно не трактувалося, основною ознакою цього процесу є любов до Батьківщини. З огляду на це, вважаємо за доцільне зупинитися на аналізі поняття «любов».

Поняття «любов» виявляється в різних історико-культурних контекстах і безпосередньо пов'язане з різними уявленнями про людину, зумовленими етичними, релігійними, правовими нормами. Тема любові має багатовікову традицію. Вона досліджується у філософії, психології, культурології, літературознавстві. Численні й суперечливі визначення феномену любові відображають її багатоаспектність. Вона розглядається як релігійне відчуття і як вираз біологічного початку, як прагнення знайти безсмертя і як «ваблення до смерті», як екзистенціальне переживання і як вид комунікації. У кожній історико-культурній епосі виявляються характерні для неї концепції любові, і кожна епоха висуває свою класифікацію видів любові, відштовхуючись від розмаїття її реалізацій.

Перший підхід до проблеми любові як філософської проблеми пов'язаний з роботами античних мислителів

(Платон, Гесіод, Овідій), які висловили величезну різноманітність думок щодо розуміння та інтерпретації любові як відчуття, у якому чуттєвість і тілесність знаходилися в нерозривній єдності. Подальший підхід до осмислення та визначення любові виявляється крізь призму християнства, причому ми можемо простежити становлення філософських концепцій, починаючи практично з ідей представників раннього християнства (патристики): Августина, Тертуліана, Лактанція аж до християнських авторів сучасності: К. Льюїса, схіархимандрита Луки (Войно-Ясенецького), митрополита Антонія Сурозького (Блюма), В. Зелінського.

Дослідження в розумінні поняття «любові» були представлені у працях західних дослідників: Д. фон Гільдебранда, Г. Гегеля, І. Канта, Ж.-П. Сартра, З. Фрейда, Е. Фромма, М. Шелера, А. Шопенгауера, а також сучасних учених: Д. Аккерман, А. Беттлера, А. Кінтаса, Р. Салецл, Х. Яннараса.

Принципово важливі підходи в дослідженні любові, її багатолікості та багатогранності, проблеми духовного відродження людини та суспільства, проблеми сенсу життя та любові як шляху до Бога представлені у працях видатних російських та українських філософів: М. Бердяєва, С. Булгакова, І. Ільїна, М. Лосського, Г. Сковороди, В. Соловйова, С. Франка, П. Флоренського, П. Юркевича.

На сучасному етапі соціальних трансформацій для з'ясування сутності любові як однієї з основних базових цінностей суспільства велике значення мають наукові розробки та ідеї учених П. Гуревича, В. Жулай, А. Руденка, Г. Гребенькова, В. Сержантова, Л. Шигімагіної та ін. Проблема природи любові, її духовної сторони привертає увагу вітчизняних учених С. Крилову, С. Кримського,

С. Пролеєва, В. Табачковського, Н. Хамітова, Г. Шаленка. Дослідження В. Жулай присвячені з'ясуванню визначення феномена любові як соціальної цінності особистості у суспільних відносинах.

Л. Шигімагіна звертає увагу, що великою цінністю є «любляче серце». На основі аналізу буддистських творів автор доходить висновку, що в серці зосереджено світіння нашого «Я» як частки спільної сутності і цілісності людства та усього світу [9]. Гносеологічна установка мислителів Київської Русі відображається в орієнтації на «любомудріє», у їх любові до знань та книг. Л. Шигімагіна зазначає, що книжна мудрість оцінюється в давньоруських пам'ятках неоднозначно. Негативна оцінка її як хибного всезнання та зарозумілості (крім Святого Письма) зустрічається в «Житті Феодосія» Нестора, в окремих фрагментах Києво-Печерського патерика, позитивна – у «Повісті минулих літ», Ізборнику 1076 року, у притчах й посланнях К. Туровського, К. Смолятича та у багатьох інших творах [9].

Про сакральний зміст чисел сім та вісім свідчить і зображення в соборі Св. Софії Київської семи рівнів етичних цінностей. Віра, Надія та Любов виступають тут фундаментом, на якому зростають чистота, смиренність, що через істинне буття і передодень божественного – «славу» – ведуть до восьмого рівня, до Творця. Сфера Абсолюту може досягатись і безпосередньо Любов'ю. Остання, як це видно з джерел, має сім сходинок своєї значущості. Перша – це любов до неживої природи. Її характерними рисами є споглядання та милування довкіллям. На другій сходинці – любов до живої природи, котра є більш активною, включає до себе співчуття та милосердя. Ці стадії любові виражають благоговіння перед красою та гармонією світу, створеного

Вищим началом. На рівні людини третьою сходинкою є природна любов, чуттєва основа якої визнається або виправдовується лише у зв'язку з духовною компонентою цього почуття. Четверта сходинка – любов до родини, своїх близьких. У ній долається себелюбство, але може залишатись родинний егоїзм. На п'ятій сходинці знаходиться любовмудріє як вираз інтелектуального начала в людині, певного способу життя і бажання пізнати не тільки феноменальний, але й ноуменальний світ. Шоста сходинка – любов до людей поза родинними стосунками. Вона, певною мірою, позбавлена егоїзму, реалізується в конкретних діях на основі співпереживання, милосердя, жертвності та інших подібних почуттів, проголошуючи майже нездійснений для пересічної людини принцип «любити ворогів своїх». На сьомій сходинці любові остаточно долається егоїзм, концентруються всі попередні духовні почуття в найбільш чистому, бездоганному вигляді і панує всеосяжне прагнення йти за Творцем до кінця. Якщо цьому заважає світське життя, треба зректись його та наближатись до Бога через самотність, чернецтво, святість. Восьма сходинка – Абсолютна божественна Любов, звернена на наш світ, на людей.

За висновком С. Оріховського, у патріотичних соціально-політичних творах українських гуманістів Віра, Надія, Любов присутні як у неявному (І. Домбровський, А. Чагровський), так і у більш конкретному вигляді (С. Оріховський, М. Пашковський). Згідно з останнім, любов до свого народу є однією з чеснот людини. Вона виявляється у готовності до будь-яких випробувань, у виконанні своїх обов'язків, у ставленні до керманців, а їх – до підданих, у братніх стосунках між людьми, протиставлених родинному егоїзмові. Тільки такою

«соборною» любов'ю, втіленою у конкретні справи, можна досягти процвітання рідного краю [10].

Поняття любові в етиці багатозначне. Це любов до Бога, ідеї, людини, справи (професії), батьківщини, народу, материнська і батьківська любов до дітей, дитяча любов до батьків, кохання між чоловіком та жінкою – тобто любов має найрізноманітніші форми і способи виявлення. Специфічний зміст любові складають вибірковість, самовідданість, ідеалізація предмета любові, здатність до загостреного сприйняття навколишнього світу... Отже, любов – одна з фундаментальних властивостей людського існування. Вона є своєрідною формою ставлення людини до світу, і вищою моральною і духовною цінністю, яка визнається такою протягом багатовікової історії людства.

Ш. Амонашвілі першим принципом педагогічної діяльності називає любов до дитини. Без неї не можна виховати «гуманну душу в людині». Дитина стає щасливою, як тільки відчуває до себе щире і безкорисливе любов. Ціль освіти розуміється ученим як центр любові [11, с. 34].

Любов – це завжди турбота, відзначає Е. Фромм. Очевидний приклад – любов матері до дитини: якщо мати про дитину не піклується, ніхто не переконає нас, що вона любить її. Так, Е. Фромм зазначає: «Любов є діяльна заклопотаність, зацікавленість в житті, благополуччі того, кого ми любимо» [12, с. 124]. Турбота означає активну дію по відношенню до іншого, вона протилежна апатії. Заклопотаність по відношенню до Батьківщини змушує нас трудитися, покращувати її життя. Е. Фромм також стверджує, що «любов і праця є нероздільними. Люблять те, над чим працюють, і навпаки, працюють над тим, що люблять» [12, с. 124]. Тому турбота про Батьківщину

виражається у безперервній активності, спрямованій на благо Батьківщини. Любити Батьківщину, значить всю свою діяльність спрямовувати на її благо. Наші міркування підтверджує думка Г. Шевченко та С. Рашидової, що дійсний, духовний патріотизм – активний, дієвий патріотизм. Любов до Батьківщини освячена віковою спадщиною, релігійними чи народними традиціями, героїчними сторінками, літературою, наукою. Мистецтвом, і як будь-яка любов, не предмет для самозаспокоєння. Діяльна, жива любов виражається в повсякденній, кропіткій, важкій, а часто монотонній і нудній роботі, виявляється в бажанні приносити користь, використовувати своє покликання так, щоб сприяти процвітанню Батьківщини, піклуючись про підвищення її матеріального й духовного добробуту, удосконалюючи свою школу, університет, вулицю, місто, регіон, державний лад [6, с. 10].

Першим кроком любові до Батьківщини є любов до ближнього, вміння почути думку ближнього, вступити з ним у діалог. Через діалог у групі відбувається взаємодія індивідуальних процесів мовлення і мислення, їх накладання та взаємопроникнення, що у свою чергу веде до вироблення індивідуальної манери спілкування, дає навички ведення аргументованої дискусії, розвиває комунікативні та перцептивні можливості особистості, включаючи почуття такту, терпимість до чужої думки.

Оскільки кожна нація (у тому числі українська) має свою внутрішню філософію і свій світогляд, які зумовлюють духовну програму народу, у повсякденній професійній діяльності варто поєднувати цінності загальнолюдського й національного розвитку. Знання власної культури має поєднуватися з розумінням культур інших народів. Вищий навчальний заклад повинен створити

умови для культурного зближення молоді. Виховання має відбуватися таким чином, щоб кожен юнак чи дівчина відчували себе і патріотом своєї Батьківщини, і громадянином світу. Уся система виховання повинна готувати людину, органічно адаптовану до життя у світі багатоманітних зв'язків, від контактів з найближчим оточенням до глобальних, щоб навчити молоде покоління культури плюралізму думок.

У контексті взаємозв'язку і взаємозалежності категорій «любові» та «духовності» доречно згадати приклад любові до своєї земної Батьківщини, який дав усім Ісус Христос, що оплакував Єрусалим, передбачаючи його зруйнування. Журився Христос за долю міста, у якому Він навчав людей і чинив чуда. Любов до Батьківщини впливає з четвертої Божої заповіді: «Шануй батька і матір своїх». Задумаємося, чи ми любимо свою матір, чи ми любимо свою Батьківщину. Окремі наші громадяни не люблять України, нарікають на неї, встидаються її, тікають з неї. Так, Наша Батьківщина має багато недоліків: економічна нестабільність, бідність, алкоголізм, наркоманія, розлучення, аборти, аморальність, можна сказати, що наша Батьківщина є «хворою», але незважаючи на те все, вона є нашою Матір'ю. Чи добре роблять діти коли тікають, залишаючи свою хвору матір? Діти мають допомогти своїй матері. Отож, потрібно не тікати з України, а служити своєму народові, своїй Батьківщині.

Почуття патріотизму є однією з ознак духовно розвиненої людини. Саме наявність цього високого почуття у громадян є основою економічного, соціокультурного, матеріального і духовного розквіту будь-якої держави [6, с. 4]. Патріотизм особистості виявляється тоді, коли людина усвідомлює суспільні інтереси та живе ними, навіть якщо

вони не відповідають умовам її особистого життя. Вищою формою патріотизму особистості є самопожертва. Людину, яка здійснила подвиг, справедливо називають героєм. Подвиг тісно пов'язаний з мужністю особистості, складовими якої є хоробрість, стійкість, самовідданість. Сьогодні, коли постала потреба захисту Вітчизни, коли необхідно відстоювати територіальну єдність України, молодь виявляє героїзм. Подвиг став загальною і повсякденною нормою. Він є, насамперед, найвищою відповідальністю за свою державу, її сьогодення та історичні перспективи. І саме в цій своїй якості буде слугувати неоціненним зразком для майбутніх поколінь українського народу.

Відомо, що основне призначення української держави за визначенням ст. 3 Конституції України полягає в утвердженні та забезпеченні прав і свобод людини. Сама Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. В наш час завдяки революції гідності відкриваються перспективи для нового наповнення відношень між державою та людиною. Проголошується, що держава перебуває на службі людини. Практично, будь-яка діяльність держави, що трансформується через діяльність її органів, в тому числі і освітня, підпорядковується основній меті, що ототожнюється з вищезгаданим призначенням. Але реалії нашого життя, поки що, не досягли бажаного рівня реалізації даних положень Конституції, щодо відношень держави і людини. Значні проблеми існують в українському суспільстві щодо розбудови структур громадянського суспільства та проведення реформи державних органів влади. Далека від досконалості правова система.

Проте, мабуть, найбільша проблема, невирішеність якої унеможливило остаточне вирішення попередніх проблем є проблема духовності української нації. Адже частина українців, які проживають у пострадянському територіально-часовому просторі є носіями “відголосків” комуністично-тоталітарної ідеології, яка в свою чергу підмінила собою змістовне наповнення духовності у її загальнолюдському розумінні. На протязі існування багатьох поколінь культивувались лише матеріалістично-комуністичний світогляд, мораль, свідомість. Наукові педагогічні та психологічні дослідження базувались виключно на засадах матеріалістичної та еволюціоністської теорій. Все це у загальносуспільному вимірі призвело до глибокої, подекуди, незворотної деградації особистості. Лише емігрувавши на захід видатні українські вчені педагоги (І. Огієнко, Г. Ващенко та інші) продовжували вести глибокі педагогічні пошуки, в тому числі, в напрямку формування патріотизму, органічно пов'язуючи його з формуванням високодуховної особистості.

Пам'ятки історії, культури та природи рідного краю, народні традиції, духовна спадщина поколінь... Як використовувати їх в патріотичному вихованні молоді? Як залучити до найдорожчого та найближчого для людини: до скарбниці вітчизняної культури та історії, щоб виховувати любов до землі, на якій народився та виріс, почуття гордості за свій народ як найвищу цінність – любов до Батьківщини?

Сучасні вчені духовною засадою та важливим засобом виховання патріотизму бачать традиційне народне мистецтво. Народознавчим основам виховання присвячено багато наукових досліджень (О. Тищенко, Ю. Руденко,

О. Феоклістова, Г. Майборода, Ю. Мандрик, О. Семашко, Т. Турсунов, Т. Чернігівець та ін.) [6, с. 8].

Для моральної осілості людини – пише Д. Ліхачов в книзі «Письма о добром и прекрасном», – «необхідно любити свою сім'ю, свої враження дитинства, свій дім, свою школу, своє село, своє місто, свою країну, свою культуру та мову». Якщо людина не любить хоча б час від часу переглядати старі фотокартки своїх батьків, бабусів та дідусів, родичів, не цінує пам'яті про них, сімейні реліквії, вона не любить їх. Якщо людина не любить старі будинки, вулиці, з якими пов'язані у неї спогади дитинства, то у неї немає любові до рідного міста. Якщо людина байдужа до пам'яток історії своєї країни, значить, вона байдужа до своєї країни [13].

Спрямованість розвитку особистості в більшій мірі залежить від вихідної установки. Прагнення набути оригінальності за допомогою лише зовнішніх ознак, що особливо притаманне в молодому віці, пригнічує, спустошує духовний світ людини, призводить до втрати індивідуальної своєрідності особистості. В результаті така людина стає не лише байдужою до оточуючих людей, бездушною, але й агресивною у досягненні своїх цілей. Егоїст, морально обділена людина втрачає, по суті, багато духовного, гуманного. Цей бік людських втрат помітив у свій час В. Белінський: добре бути вченим, воїном, законодавцем, але погано не бути при цьому людиною.

Поняття духовності, як і поняття любові, тісно пов'язується з релігійними виховними традиціями. Церква виховує повагу молоді до старших, милосердя, доброзичливість, патріотичні почуття. Кожна релігія в певній мірі взаємодіє з естетичною культурою відповідного етносу. Краса храмів, ікон, скульптурних та архітектурних

композицій надихає людину на добро, гуманність, виховує її всебічно.

У формуванні духовності підрастаючого покоління велику роль відіграє сім'я. «У сім'ї закладається коріння, з якого живиться повновладна річка нашої держави. На моральному здоров'ї сім'ї будується педагогічна мудрість школи». Дитина, яка виховується в сім'ї, де знають, цінують світову літературу, де жодне родинне свято не обходиться без щирої народної пісні, де дитині прививають любов до шедеврів мистецтва, вчать глибоко підходити до їх розуміння, має багато шансів стати дійсно особистістю високої моральної та духовної культури. Якщо мати чи бабуся вишивають рушники, якщо батько пише ікони чи займається різьбою по дереву, брат захоплюється поезією Т. Шевченка, а сестра співає в хорі, то це по краплині відкладається в підсвідомості дитини, і колись відгукнеться тим чи іншим проявом гуманності, доброзичливості, порядності, духовної краси вже в дорослому житті. Адже саме в здатності бачити, відчувати, переживати, усвідомлювати красу оточуючого світу лежать витoki духовного багатства людини, витoki її великої любові – до матері, до землі, до Батьківщини.

Висновки. Отже, на основі аналізу наукової літератури ми доходимо висновку, що поняття «любов» та «духовність» є визначальними категоріями патріотичного виховання молоді. Без любові не може виховуватись патріотизм. Без духовності він не може виявлятися. І навпаки. Лише на духовних засадах можливим є патріотичне виховання, і лише через велику любов. Результати дослідження свідчать, що цільовою спрямованістю процесу патріотичного виховання повинно стати формування виховної взаємодії педагога та молодих

людей, наявність любові, довіри й позитивного ставлення один до одного між ними.

Перспективою подальших наукових розвідок може бути експериментальне дослідження впливу окремих галузей культури на процес патріотичного виховання, педагогічний аналіз інших категорій та понять теорії патріотичного виховання (обов'язок, відповідальність, світогляд, історична пам'ять, патріотичне мислення тощо).

Література

1. Ушинський, К. Д. Теоретичні проблеми виховання і освіти // Вибрані педагогічні твори : у 2 т. / К. Д. Ушинський. – К. : Радянська школа, 1983. – Т. 1. – 488 с.
2. Педагогічний словник / за редакцією М. Д. Ярмаченка. – К. : Педагогічна думка, 2001. – 514 с.
3. Гонський В. Патріотизм як основа сучасного виховання та ідеології держави / В. Гонський // Рідна школа. – 2001. – № 2. – С. 9–14.
4. Дзюба В. М. Патріотичне виховання майбутніх офіцерів внутрішніх військ у процесі вивчення соціально-гуманітарних дисциплін : дис. ... канд. пед. наук / В. М. Дзюба. – Хмельницький, 2002. – 199 с.
5. Петронговський Р. Р. Теорія і практика формування патріотизму старшокласників / Р. Р. Петронговський. – Житомир : Полісся, 2003. – 192 с.
6. Шевченко Г. Духовні основи патріотичного виховання: монографія / Г. П. Шевченко, С. С. Рашидова. – Луганськ : Вид-во "Ноулідж", 2012. – 198 с.
7. Ильина Т. А. Педагогика / Т. А. Ильина. – М. : Просвещение, 1984. – 495 с.
8. Аникіна Т. А. Патриотическое воспитание будущих учителей музыки средствами художественного краеведения : дис. ... канд. пед. наук / Т. А. Аникіна. – К., 1993. – 186 с.
9. Шигимагина Л. А. Любовь как предмет философской дискуссии (социально-философский анализ феномена) : дис. канд. филос. наук. – 2007.
10. Ориховский С. Научения польскому королю Сигизмунду Августу / С. Ориховский // Украинские гуманисты эпохи Возрождения. Антология. – К., 1995. – Ч. 2. – С. 36–48.

11. Амонашвили Ш. О. Школа життя ; пер. з російської / Ш. О. Амонашвили. – Хмельницький : Подільський культурно-просвітницький центр імені М. К. Реріха, 2002. – 172 с.
12. Фромм Э. Душа человека / Э. Фромм // Искусство любить. – М. : Республика, 1992. – С. 109–165.
13. Прасолова Е. Л. В союзе с красотой / Е. Л. Прасолова. – М., 1987. – с. 53.

ЛЮБОВЬ И ДУХОВНОСТЬ КАК ОПРЕДЕЛЯЮЩИЕ КАТЕГОРИИ ПАТРИОТИЧЕСКОГО ВОСПИТАНИЯ МОЛОДЕЖИ

В.И. Мирошніченко

В статье проводится анализ понятий «любовь» и «духовность» как определяющих категорий патриотического воспитания молодежи на основе источников, принадлежащих к разным культурам и разным подходам к пониманию проблемы патриотического воспитания. Автор указывает, что патриотизм является одним из признаков духовно развитого человека. Начинается патриотизм с любви – к матери, к земле, к Родине. Только на духовных принципах возможно патриотическое воспитание, и только при условии большой любви.

Ключевые слова: любовь, духовность, патриотизм, патриотическое воспитание, культура.

LOVE AND SPIRITUALITY AS DEFINING CATEGORIES OF PATRIOTIC EDUCATION OF YOUTH

V. Miroshnichenko

The article analyzes the concepts of «love» and «spirituality» as the defining categories patriotic education based on sources belonging to different cultures and different approaches to the understanding of patriotic education. The first step of love for the motherland is love of neighbor, the ability to hear the opinion of neighbor to join with him in dialogue. The author notes that patriotism is one of the signs of spiritually developed person. Patriotism begins with love - for the mother, the earth, the motherland. Only on religious grounds is patriotic education possible, and only through great love.

Key words: love, spirituality, patriotism, patriotic education and culture.

Мірошніченко Валентина Іванівна – доктор педагогічних наук, доцент, зав. кафедри теорії та історії держави і права Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького.

УДК 17.037

МОРАЛЬНІСТЬ ЯК ВАЖЛИВА СОЦІАЛЬНО-ЦІННІСНА ОЗНАКА ПРОФЕСІЙНОГО УПРАВЛІННЯ

М.В. Набок

В статті обґрунтовується домінуюча роль моральності в професійному управлінні та необхідність дотримання моральних норм управліннями в установах, організаціях, суспільстві. Встановлено, що ігнорування вимог до моралі в управлінській діяльності неминує приводить до суспільного протесту.

***Ключові слова:** мораль, управління, соціальна цінність, суспільство, протест.*

Постановка проблеми. Докорінні та стрімкі зміни всіх сфер соціокультурного життя минулого року в Україні змушують розглядати проблему моральності в управлінні як таку, що забезпечує істотний вплив на життя і поведінку великої кількості людей та функціонування державно-владних інститутів. Останнім часом в Україні управлінська діяльність набула яскраво вираженого політичного забарвлення і, водночас, надала привілейованого становища тим, хто здійснює цю діяльність у суспільстві. Це, в свою чергу, нерідко приводить до абсолютизації політичної доцільності, знецінення і порушення моральних засад життєдіяльності суспільства і появи розриву між політикою